

Nekaj psihoanalitičnih konstatacij o ljubezni

REGISTRI

Povsem evidentno je, da pojem ljubezni implicira neko dvojnost med ljubečim subjektom in ljubljanim objektom, ki sta v takšnem odnosu, da se na različne načine med njima spletajo vezi, odnosi. Mi smo se namenili vreči nekaj luči, izvirajoče iz psihoanalize, na to vez samo.

Ljubezenska vez med subjektom in ljubljeno osebo se konstituira skozi odnose med subjektom in registrom, v katerem se subjekt nahaja. Odnos, ki ga postavljamo kot prvega, je odnos do podobnika, ki vznikne v zrcalni fazi. Ta odnos igra vlogo v konstituciji ljubezenske vezi, ki jo imenujemo narcistična, prav tako tudi njen objekt. Narcistični objekt je v strogem pomenu besede podobnik subjekta ali njegova zrcalna podoba, ki v zgodnji lacanovski algebri artikulara imaginarno os: $a'-a$. Drugi odnos, ki konstituira ljubezensko vez, je odnos, ki ga ima subjekt z Drugim, tj. s simbolnim univerzumom. V zgodnji lacanovski algebri je simbolna os izražena z zapisom: $S-A$. Zadnji, tretji konstitutivni odnos, je tisti, ki ga ima subjekt z Realnim, tj. področjem užitka, do katerega nima neposrednega odnosa, marveč le fantazmatskega. Slednjega simbolizira matem: $\$ \diamond a$.

Vendar nam še ni jasno, kaj pravzaprav vlečemo na plano, govoreč o registrih. Za register imaginarnega in simbolnega bi v grobem lahko rekli, da daje ta določeno razmejitveno potezo med živalskim in človeškim svetom. Lacan vsaj do konca 60. let razlaga razliko med imaginarnim in simbolnim upoštevajoč številne metafore iz živalskega sveta. Imaginarni register predstavlja živalsko ujetost v svet neposrednega stika z drugostjo, naravo. V tem odnosu se med subjektom in objektom ne naseli diskrepanca, temveč se ujemata v harmoničnem odnosu. Šele simbolni register, v katerega je potopljen človek, vnese razlikovanje in posredovanje, kar pomeni, da vpelje zev med subjektom in drugostjo. Psihološke študije so nas poučile, da otrok v prvih tednih življenja ne razlikuje med svojim telesom in svetom, razlika je vpeljana šele sekundarno,

vzporedno z otrokovim postopnim potapljanjem v govorico (simbolni univerzum). Govorica tako rekoč pomeni vezivo simbolnega registra, kar pomeni, da so zakoni govornice zakoni simbolnega.

Vendar čeprav se človeško bitje ponaša s simbolnim registrom, to še ne pomeni, da je imaginarni register tako rekoč presegel. Ustrezno temu moramo reči, da se človeško bitje nahaja na vozlišču med imaginarnim in simbolnim. Metaforično rečeno, z eno nogo stopa po imaginarnem, z drugo po simbolnem. Za Lacana 50. in 60. let presek imaginarnega in simbolnega šele zares tvori človeško substanco.

Register imaginarnega Lacan vpelje v svojem spisu Zrcalni stadij kot oblikovalec funkcije jaza, kakršna se nam razodeva v psihoanalitični izkušnji. Tisto, kar človeka družijo z živaljo, je raven identifikacije s primerki iste vrste. Analogija, ki jo uporabi Lacan, se nanaša na nekatere vrste papagajev, za katere je značilno, da če na določeni stopnji njihovega razvoja niso soočeni s primerkom iste vrste, se ne morejo ustrezno razviti v zdrav primerek vrste. Ali pa tudi primer iz Zrcalnega stadija:

“*Gestalt* [podobal] lahko formativno učinkuje na organizem. To je potrjeno z nekim biološkim eksperimentom, ki je sam po sebi tako tuj ideji psihične vzročnosti, da svojih ugotovitev ne more formulirati na ta način. Vendar pa nam ta eksperiment razodeva, da je nujni pogoj za razvoj gonade pri golobici pogled na drugega člana iste vrste ne glede na njegov spol; ta pogoj je tako samozadosten, da lahko željeni učinek dosežemo že tako, da individua preprosto postavimo pred zrcalo. Podobno velja za leteče kobilice; generacijski prehod iz samotarske v čredno obliko je moč doseči tako, da idividuum v nekem določenem stadiju izpostavimo izključno vizualnemu delovanju podobne podobe – s pogojem, da so gibi, ki dajejo videz življenja, dovolj podobni načinu gibanja, ki je značilen za vrsto. Takšna dejstva so vpisana v red homeomorfne identifikacije, ki bi jo lahko zaobjelo vprašanje o hkratnem formativnem in erogenem pomenu lepote.” (Lacan, 1994b, str. 39)

In kot pravi J. A. Miller, Lacan primere iz živalskega sveta uporablja, da bi pokazal, “da imajo podobe materialno učinkovitost. Niso goli videz, ampak imajo materialnost.” (Miller, 1996, str. 25)

V spisu *Zrcalni stadij* je akt identifikacije, ki bo človeškemu bitju začrtal smernice osebnostnega razvoja, in tudi ljubezenskega življenja, postavljen v trenutke soočenja človeka z njegovo zrcalno podobo. “V nasprotju z opico se ta akt pri otroku še zdaleč ne izčrpa z ugotovitvijo, da je podoba ničeva in da jo lahko obvladuje. Pri otroku se namreč nadaljuje v niz kretenj, v katerih otrok

¹ Pripisal G. K.

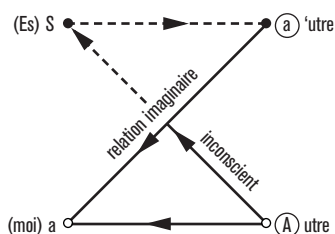
skozi igro izkuša povezavo med domnevnimi gibi podobe in odsevom okolja ter med tem virtualnim kompleksom in realnostjo, ki jo le-ta podvaja – otrokovo lastno telo, osebe in stvari, ki ga obdajajo.” (Lacan, 1994b, str. 37) Če se torej za žival draž objekta v zrcalu izčrpa v trenutku, ko je zrcalna podoba obvladovana, pa se zanimanje otroka tam šele začne. Privlačnost se potencira prav skozi dejstvo, da je podoba v zrcalu obvladana, torej čisto nasprotno kot pri živali. Lastno zanimanje nato otrok reproducira skozi igro, ki ponavlja občutke obvladovanja pred zrcalom. Ta proces imaginarne identifikacije je zapis imaginarne osi $a'-a$. V tem zapisu črka a ne simbolizira zgolj tistega, kar individuum v nekem danem trenutku vidi v zrcalu, marveč celoten sklop vizualnih podob, ki jih je otrok skozi čas v različnih serijah igranj pred zrcalom, subsumiral v spominkega zastopnika predstave jaza. Freudov termin zastopnik predstave Lacan prevede v označevalec, ki v našem primeru jaza služi kot register, v katerega se vpisujejo vse kot jaz sprejete podobe v zrcalu. Vznik označevalca že na imaginarni stopnji prinaša konsekvence, o katerih bomo spregovorili kasneje.

Jaz, kakor ga Lacan konstruira v prvih korakih *Zrcalnega stadija*, je predružbeni, preddialektični jaz, ki se ne razlikuje od objektov v svetu. Individuum ga spozna kot nekaj zunanjega, videnega v zrcalu med vsemi drugimi objekti, ki individua obkrožajo. Seveda pa dejstvo tega, da je jaz viden v zrcalu, slednjemu ne odvzame njegove materialnosti, še manj pa njegovih materialnih učinkov, saj imajo podobe v zrcalu za otroka isto stopnjo materialne realnosti kot drugi objekti. Nadaljne implikacije teze o objektivnosti jaza, ki so vpisane zlasti v odnos s filozofskimi vprašanji subjektivnosti, so kratkomalo šokantne. Če je jaz prepoznani kot eden izmed objektov v svetu, pade tako imenovana samotransparentnost zavesti, ki jo je filozofska tradicija do Sartra konceptualizirala kot izvorno danost. Postulat izvorne danosti zavesti psihoanaliza dekonstruira, in prav ta sam proces dekonstrukcije danosti zavesti, ki smo ga prikazali skozi formacijo jaza v zrcalnem stadiju, jaz postavi v izvorno enakovreden položaj z drugimi objekti v svetu, tako da je subjekt šele aposteriorno, in ne apriorno kot to trdi tradicionalna filozofija, spoznan kot on sam – jaz. Šele ko individuum uvidi, da je eden izmed teh objektov, tj. prav njegova zrcalna podoba, lahko obvladovana z njegovimi gibi, medtem ko se drugi objekti v življenjskem svetu, ki ga obkrožajo, še naprej neodvisno premikajo, to podobo prevzame za svojo in jo privilegira izmed vseh drugih podob. Na tej točki se formira tisto, kar je Freud izrazil kot narcizem, tj. funkcija, ki igra osrednjo vlogo v ljubezenskem življenju subjekta. Imago jaza, ki se tako formira v zrcalnem stadiju, je idealni jaz, ki bo v življenju individua opravljal konstitutivno vlogo pri izbiri ljubezenskih objektov.

Tako lahko vidimo, da oblikovanje jaza (njegova izvorna pojavitev v svetu in šele nato njegovo privzetje) pomeni oblikovanje imaginarnega registra. Upravi-

čeno pa se lahko vprašamo, kaj je tisto, kar omogoči, da individuum privilegira eno izmed podob in ni vseskozi, tako kot žival enako indiferenten do vseh, še več, kaj je tisto, kar človeškega individua prisili k temu, da ostane fasciniran od obvladovane podobe v zrcalu, in se, tako kot se to dogaja v živalskem svetu, z obvladanostjo objekta v zrcalu ne zgolj zadovolji. S presvetlitvijo tega vprašanja vstopamo na nevralgično točko teorije registrov.

Seveda je odgovor na zastavljeno vprašanje ta, da slednje omogoča prav simbolni univerzum, ki vedno že deluje v ozadju. Ključ za razumevanje je besedna zveza "simbolno vedno že deluje," ki jo bomo obširno razložili. Začnimo s tem; odnosa med imaginarnim in simbolnim ni mogoče zvesti na historicistično pojmovanje, češ da imaginarno pomeni človekovo živalsko predzgodovino, ki jo je zavrzel, presegel s tem, ko je vstopil v simbolno (kulturo). V psihičnem ustroju človeka ne obstaja nič takšnega, kot je presežena, zavržena preteklost ali pa višja stopnja razvoja, ki se je popolnoma otresla svojih arhaičnih zgodovinskih oblik. Če torej vselej imaginarni register pomeni nekakšno predzgodovino, pa slednji ne more biti odpravljen, izbrisan iz celostne podobe človeškega psihičnega aparata. Odnos med registroma je antagonističen, Lacan namreč imaginarno in simbolno os v shemi L postavi tako, da se sekata in tako tvorita križ(išče). Če se se izrazimo s poznim Lacanom: registra sta med seboj zavozlana.

Shema L

Da bi to bolje ponazorili, si oglejmo strukturo premika od zgodnje Freudove teorije travme do kasnejšega demantiranja slednje v prid nauka o fantazmi. Stavimo namreč na to, da bo prav teorija fantazme zgradila prag, prek katerega bomo lahko mislili sprepletенost imaginarnega in simbolnega.

Freudova teorija travme temelji na predpostavki obstoja realnih zgodovinskih dogodkov, v katerih se je zatravmirani subjekt znašel v vlogi žrtve seksualnega zapeljevanja, navadno s strani matere oz. ljudi, ki so mu bili najbliže v najzgodnejših mesecih življenja. Znotraj te teorije prav malo pomeni dejstvo, ali je drugi, ki je zapeljeval otroka, to dejansko počel, ampak igra edino vlogo

pri genezi travmatizma zgolj otrokova interpretacija vedenja drugega. Če namreč otrok ni razumel, kaj in zakaj, drugi z njegovim telesom počne določene reči (npr. ga previja na navedan način, hrani z njemu neljubo hrano in, čeprav jo zavrača, pri tem z določeno agresijo še naprej vztraja pri hranjenju itn.), je lahko samo to nerazumevanje početja drugega generiralo travmo seksualnega zapeljevanja. Tako je Freud v 90. letih 18. st. dojel otroke kot "še ne" seksualizirana bitja, za katera je vsak prvi stik s seksualnostjo travmatičen, saj jih kot neki heterogeni zunanji delec, ki ga ne morejo razumeti, posiljuje takoj, ko so z njim v stiku. Vendar pa je Freud že kakšno leto po objavi te teorije, slednjo demantiral. Pri zatravmiranih pacientih je opazil, da okrog travme spletajo sumljive zgodbe (znano je, da zatravmirani subjekti ne le, da karikirajo zgodbeno, temveč se sama zgodba ne ujema z zgodovinskimi dejstvi itn.), dokler ni prišel do sklepa, da je zgodba o travmatičnem dogodku umetno snovan scenarij, oz. retroaktivni vnos v luknjo sredi zgodovine pacientovega življenja, ki jo odpre sama travma. Iz tega uvida nastane teorija fantazme, ki prinaša zasuk pri pojmovanju subjekta. Če se je slednji v teoriji travme razcepil šele skozi travmatični dogodek, pa teorija fantazme opredeli subjekta kot izvorno, ontološko razcepljenega. Freud ne izključi tega, da se je zgodil travmatični dogodek, marveč zgolj ne verjame zgodbi, ki jo o tem dogodku pove pacient. Čeprav Freud izključi zapeljevanje, ni izključil seksualnega afekta (Lacan temu reče užitek), tako je še vedno pojmoval užitek kot nekaj subjektu tujega, le da ga v teoriji fantazme lokalizira v samem subjektu. Če sklenemo; travma nastopi, ko se subjekt sooči z lastno seksualnostjo (lastnim užitkom), ki jo izkusi kot tujo, kot sovražnika, ki se ni pritihotapil v notranjost, marveč je tam vedno že bil. Zato imamo v psihoanalizi opravka s subjektom, ki je izvorno razcepljen (seksualiziran). Od stopnje, na kateri je padla teorija zapeljevanja izvorno neseksualiziranega otroka, je tako obstajal samo še korak do rojstva koncepta infantilne seksualnosti. Koncept infrantilne seksualnosti prvič v zgodovini jasno opredeli človeško subjektivnost v njeni razsrediščeni obliki, kar ima nadaljnjo konsekvenco: miti o rajskem, "čistem," brezmadežnem otroštvu, obdobju celovite subjektivnosti, se izkažejo za nevzdržne.

Tako imaginarni register umeščamo na raven teorije travme, kjer imamo tako rekoč preprosti dualizem človeka in zunanosti oz. drugosti, za obvladovanje katere ima subjekt na voljo obrambne mehanizme. Ko je drugost tako intenzivna, da je obrambni mehanizmi individua ne morejo več obvladovati, se psihični aparat razcepi, ker ne more drugače odgovoriti na silo drugosti, ki ga napada. Bistveno za razumevanje imaginarne zastavitve je, da postavlja razcepljenost kot posledico. Tako je meja med notranjostjo in zunanostjo v teoriji travme ohranjena. Na drugi strani pa teorija fantazme, ki prinaša na plano sim-

bolni register, to zunanjo mejo prepíše (ne izbriše!); zunanost, ki ogroža subjekt, vpiše tako rekoč v samo notranost in zunanja meja s tem postane notranja meja. Če se izrazimo nekoliko v prisposodbi: problem ni več zunanji dejavnik, proti kateremu se bori jaz s svojimi obrambnimi mehanizmi, da bi rešil svojo konsistentnost, jaza ne moremo več razumeti kot zdravo jedro, ki se upira zunanjim nevarnostim, marveč je sam jaz njemu lastna nevarnost. Teorija travme, ki prinaša neko pozitivno zgodbo oz. genezo nastanka travme, ni nič drugega kot imaginarna zaslepitev oz. racionalizacija izvorno razcepljenega subjekta, ki ga najavlja simbolni register. To imaginarno napletanje zgodbe okrog travmatičnega dogodka pa ni nič drugega kot učinek simbolne zaprečenosti.

Čeprav je Lacan živalski univerzum poistovetil z imaginarnim registrom, kar smo omenili že zgoraj, prehod, iz imaginarnega v simbolno, ki napoveduje človeško kulturo, ni historicistični prehod v katerem bi simbolno za seboj zapustilo imaginarno kot nekaj odpravljenega. Odnos med registroma je veliko bolj zapleten. Zato lahko, vpoklicaje poznega Lacana, pravimo, da odnos med registroma pomeni njuna medsebojna zavozlanost, ki sama povzroča nemožnost in zagato historicizma. V čem je ta zagata? V tem, da ko je simbolni univerzum enkrat prišel na plano, je vzpostavil tudi svojo predzgodovino, ki v strogem pomenu, pred njegovo pojavitvijo, ni eksistirala. Imaginarni register je vpeljan zato, da bi to zagato rešil, v ta namen je vpeljan kot mit, o formaciji jaza, pred njegovo družbeno dialektiko. Imaginarna ujetost subjekta ni nekaj prvotnega, kar bi se skozi psihološko zorenje individua razpustilo in prešlo, po kakšni dialektični čarovniji, v simbolno ureditev. Temveč je to umik, v katerega se subjekt zateče takrat, ko postane njegova brezdomnost v simbolnem univerzumu neznosna. V imaginarnem univerzumu, katerega se drži pečat virtualnega, se subjekt počuti doma, zato, ker ga je ustvaril, tako rekoč po svojih merilih, v nasprotju s tem, da mu je simbolni univerzum usojen, ko sta ga spočela in rodila označevala. Seveda je najbolj obupani umik v imaginarno psihotični delirij.

K LJUBEZNI

Idolatrija

Poglejmo konkreten primer, ki izhaja iz teme našega simpozija. Prvi odnos, tj. odnos z imaginarno osjo, nam poda razlago ljubezni kot narcistične (spomnimo se imaginarnega stadija, razloženega zgoraj). Za temeljni objekt je izbran imago, idealni Jaz, ki je vir vseh sekundarnih imaginarnih identifikacij. Za naš primer vzemimo skupino otrok, v kateri je vsak zaljubljen v kakšno pop zvezdo. V situaciji, ko na dvorišču želijo otroci degradirati idole drugih vrstnikov, je

agresivnost, s katero napadeni otroci branijo integriteto idola, dokaz imaginarne identifikacije (tj. identifikacija idola z lastno podobo), ki deluje v ozadju. Vendar, popolnoma legitimno se lahko vprašamo, za koga vse to počno, za čigav pogled uprizorjajo? Odgovor je seveda, za Drugega simbolnega registra, čigar pogled implicira vsaka imaginarna identifikacija. Nobena imaginarna identifikacija, ki je pogojena iz idealnega Jaza, ni zgolj samo to, vedno je že simbolizirana iz strani ideala Jaza, ki pomeni pogled Drugega. Navsezadnje se otrok identificira s pop zvezdo zato, da bi fasciniral Drugega. Drugi indic, ki razkrinka vselejšnjo posredovanost imaginarnega s simbolnim, je sama pogostnost menjanja idolov, zlasti pri otrocih. Ta menjava, če se nočemo zaplesti v protislovja, mora biti pojmovana kot metonimično drsenje, za katero velja, da "poimenuje neki določeni pojem z izrazom za kak drug, predmetno, količinsko vezan pojem." Kaj to pomeni? Različni idoli prihajajo iz različnih življenjskih slogov, ki se večkrat tudi med seboj izključujejo, vendar skozi metonimično drsenje, ki menja en idol z drugim idolom, se vselej ohranjata neko jedro, Alkibiad bi rekel agalmo ("določen pojem"), ki jih družijo in je vsakokrat na novo artikulirano ("z izrazom za kak drug, predmetno, količinsko povezan pojem"). Kot rečeno, so zlasti pri otrocih značilni primeri frenetične menjave idolov, za idole, za katere velja bistvena lastnost, da njihov specifični glasbeni žanr zagovarja neki slog življenja, ki eksplicitno izključuje slog življenja drugega glasbenega žanra, denimo tistega, kateremu so pripadali pred menjavo. Prehoda iz enega žanra v drugega, ki sta si po značilnostih, po modusih življenja, ki jih zagovarjata, popolnoma heterogena (celo eksplicitno izključujoča!), je prav zato nemogoče razložiti, ne da bi v ozadje postavili simbolni univerzum pravil (sredstev metafore in metonimije), ki omogočajo to menjavo. Analogno s tem ni mogoče brez protislovja razložiti mehanizma ljubezni, ko ta zdrsne od enega idola do drugega, takrat ko se dogodi akt menjave pripadnosti nekemu žanrskemu slogu življenja. Novi idol, za katerega je v očeh subjekta vsebovana vsa substanca žanra, prav tako "ima" taisti objekt razlog ljubezni (ki ustreza idealnemu Jazu), kot ga je nosil stari idol. Simbolni univerzum s svojimi zakoni metafore in metonimije poskrbi, da se prav ta objekt razlog ljubezni znajde (pride na plano) v novem idolu in tako nastane nova zaljubljenost.

Onstran idolatrije

Pomembno je uvideti, da v ljubezenski odnos nikdar ne stopata le dva lika, marveč so tam vedno trije. Subjekt, mali drugi in veliki Drugi. Če naj jih poimenujemo, potem je mali drugi partner oz. oseba, v katero je subjekt zaljubljen, veliki Drugi pa je simbolni univerzum, ki z (jezikovnimi) pravili (npr. zgoraj omenjena metonimija) konstituira ljubezenski odnos med subjektom in part-

nerjem. Vse tisto, kar smo zgoraj artikulirali v povezavi z idolom, velja tudi za partnerja (malega drugega), če se konstituira skozi idealni Jaz zaljubljenega subjekta. Imaginarni register, iz katerega izhajajo idolatrija, partnerska ljubezen itn., je v odnosu s konsituirajočim simbolnim pač konstituirano – zmanipulirano. Če smo prej dejali, da imaginarno služi maskiranju zagate simbolnega, potem so idolatrija, partnerska ljubezen itn. vsa razmerja, izpostavljena zaslepitvam, skratka služijo maskiranju ali ustvarjanju nekega presežnega videza, ki zastira pogled na bolj temeljni odnos, odnos, ki ga ima subjekt z velikim Drugim, v katerem se nahaja resnica subjekta. V spodnjih vrsticah se bomo namenili raziskati ta odnos.

Že na začetku, ko obravnavamo ljubezensko vez, izhajajoč iz simbolnega registra, moramo vpeljati diskontinuiteto, kar je J. A. Miller izrazil skozi naslednjo formulacijo: “Ljubiti drugega pomeni konstituirati ga kot falos, toda želja, da bi nas ljubil, da bi bil torej ljubljeni ljubeči, pomeni njegovo kastracijo.” (Miller, 2001, str. 96) Zakaj kastracijo? Zato, ker zaljubljeni v ljubljeni osebi ljubi tisto, česar sam nima (ali pa kar bi rad sam bil), in seveda želeči narediti nekoga zaljubljenega, pomeni ustvariti v njem praznino, ki bo pognala v gibanje njegovo ljubezen. Vendar pomembno je uvideti, da ljubimo izključno partnerja, medtem ko ljubezen zahtevamo izključno od velikega Drugega. Četudi v nekem specifičnem odnosu subjekt od partnerja zahteva ljubezen, jo v resnici zahteva od velikega Drugega – pomislimo samo na to, kako se v skrhanem razmerju partner navadno pritožuje, namreč: “*Nihče* me ne ljubi, oh, kako sem nesrečen!” in nikakor ne direktno npr. z retoričnim vprašanjem: “Zakaj me *ti* ne ljubiš?!” Tisti “*nihče*” se naslavlja prav na velikega Drugega in ne na partnerja, kot se pač “*ti*” v drugem primeru.

Odnos med subjektom in velikim Drugim je prežet z veliko paradoksi, ki jih v tem spisu žal ne moremo nazorno prikazati. Na nekaj mestih bomo, zaradi stiske s prostorom, popolnoma dogmatično navedli nekatere izsledke psihoanalize, ne da bi jih argumentirali.

Ljubezen do partnerja, ki iz njega naredi falos (v tem pomenu je falos objekt, razlog ljubezni, falos v psihoanalizi v zelo grobem približku označuje privilegirani objekt kot tak), ne pustijo manku, da bi prišel na dan, četudi bi nekje insistiral. Zato govorimo o imaginarni zaslepitvi. Takšna ljubezen seveda zmore zastirati moteče elemente partnerja, kar pa seveda ne pomeni, da jih s tem sprejema, prav nasprotno – je v takšni ljubezenski vezi subjekt glede njih le zaslepljen, saj ljubi tistega partnerja, ki ga je ustvaril po lastnem merilu (idealnem Jazu). Ali je to ultimativni horizont ljubezni ali pa je mogoča neka drugačna ljubezen, se bo izkazalo v nadaljevanju.

Subjektivne pozicije

Da bi lahko raziskali ljubezensko življenje subjekta, se moramo podati v analizo subjektivnih pozicij, ki jih je razkrilo psihoanalitično izkustvo in pri tem razvilo tri forme le-teh; te so nevroza, ki razpade na histerijo in obsesijo, nato perverzija in nazadnje psihoza. Iz tega lahko izpeljemo naslednje ljubezenske vezi: histerično, obsesivno, perverzno in psihotično. Od slednjih bomo v našem spisu zadnjo izključili iz analize.

Subjektivne pozicije ponazarjajo specifične odnose subjekta z Drugim, tj. simbolnim univerzumom, ki je področje subjektovega življenjskega udejstvovanja. Simbolni univerzum je zbir označevalcev, ki strukturirajo življenje subjekta.

Skicirajmo nekaj obrisov logike označevalca. Naravo označevalca je praoče strukturalizma, Saussur, opredelil kot arbitrarno, kar pa se je pozneje, pri Lacanu, izkazalo le za označevalca gospodarja. Če bi namreč bili vsi označevalci arbitrarni, potem sploh ne bi bilo na svetu nikakršne težave, vsa govoreča bitja bi bila vnaprej določena kot sužnji pod vladavino arbitrarnega označevalca gospodarja, in nihče ne bi raziskoval vprašanja glede svoje biti, saj bi vedno že vedel, kaj je (suženj). Psihoanalitično izkustvo je naletelo na subjekte s problemi in razlog teh problemov je postavljen prav v diferencialno naravo Drugega. V Drugem so vsi označevalci, razen gospodarja, določeni kot diferencialni, kar v prvem približku pomeni, da označevalec nima nikakršnega pomena onkraj tega, da se razlikuje od drugih označevalcev. Prav zato se zadeve za subjekt zapletejo. Če označevalci nimajo pomena, sam pa je določen le z označevalci, potem med subjektom in simbolnim redom, redom označevalcev, vztraja neka disharmonija. Bistvena razlika med odnosom subjekta do Drugega od odnosa subjekta s partnerjem je v tem, da je partner zaradi imaginarne zaslepitve popoln, v njem ni nikakršnega manka, vedno je takšen, kot mora biti. S tem ko Drugemu subjekt naslavlja zahtevo po ljubezni, v njem zaveza manko.

Načini, kakšen odnos bo zavzel subjekt do manka v Drugem, zaradi katerega ga označevalci ne morejo opomenjati, bo artikuliral njegovo subjektno pozicijo histerika, obsesivca ali perverzneža. To z lacanovsko algebro zapišemo kot: $\$ \Delta a$, kar je formalni zapis za fantazmo, in ga preberemo tako: "subjekt je v odnosu z a." Črka a označuje manko v Drugem, tukaj pa se ponovi struktura imaginarne zaslepitve, skozi katero se imaginarno zavozla s simbolnim. Subjekt ne more prepoznati tega manka kot manka, kot nerešljive logične aporije v Drugem, in tako ta manko zapolni z imaginarnim pomenom, ki ima funkcijo zgolj v tem, da prekrije manko, kar rešuje subjektovo zagato glede simbolnega. Od tod naprej je jasno, zakaj govorimo o a kot o objektu, saj opomenjanje neke praznine iz nje naredi objekt, kot nekakšen čep.

Sedaj lahko opredelimo, kar smo se namenili, namreč subjektne pozicije, ki izhajajo iz \$\\Delta\$, da bi tako bolje spoznali ljubezensko življenje subjekta. Osnovna pozicija subjekta v odnosu z Drugim je histerična, zato jo bomo obravnavali kot prvo.

Postati mora jasno, da histerična pozicija ni vezana na ženski biološki spol, ampak je tako rekoč ontološka osnova slehernega govorečega bitja. Seveda ni naključno, da je Freud "odkril" psihoanalizo prav skozi analizo histeričnih žensk, saj slednje v najbolj kristalno čisti obliki poosebljajo zagato človeške biti, ki gre onkraj spola in jo občutijo tako moški kot ženske. To je seveda razsrediščenost subjekta, ki jo povzroča podvrženost simbolnemu registru. Obstajajo seveda strukturni razlogi, zakaj je več histeričnih subjektov bioloških žensk, vendar se v analizo slednjega na tem mestu ne moremo spustiti.

V naših spodnjih analizah bomo govorili tako o partnerju (malem drugem), kot tudi o velikem Drugem. Ker je odnos med partnerjem in Drugim tako razvejen, da nam omogoča razumeti partnerja kot utelešenje velikega Drugega, in nam k strategiji našega postopanja prav to zapiha na mlin, bomo postavili med partnerjem in Drugim obliko enačaja, ki jo dopušča koncept utelešenja (med tistim, v kar se nekaj utelesi, in utelešenim pač obstaja izvorna razlika, ki se lahko ali pa tudi ne, zabriše skozi proces utelešenja). Ta enačaj torej ni absolutni enačaj, marveč funkcija, v kateri razpoznavamo, da mali drugi daje mesto, v katero se naseli veliki Drugi. Partner je od tega trenutka pojmovan kot mesto Drugega. Zakaj ta formulacija ni *deus ex machina*, odgovarja izkušnja, ki jo ima vsakdo izmed nas. V vsaki partnerski zvezi obstajajo trenutki, v katerih se diskurz med vpletenima osebama razlomi, tako da en partner pravi: "Dobro, to počneš in o tem govoriš na takšen in drugačen način, vendar kaj zares s tem hočeš?" Ko postavimo takšno vprašanje, nam postane partnerjeva želja problem in takrat partner ni več partner, marveč utelešenje Drugega, kajti partner ostaja mali drugi toliko časa, dokler je naš podobnik; tj. nekdo, ki si želi enako kot mi, misli enako kot mi, govori enako kot mi – dokler je stanje takšno, si pač partner želi tako kot mi, ne pa mi tako kot partner. V trenutku, ko ga ne razumemo več, postane nemogoči, zli partner – utelešenje velikega Drugega – in takrat postanemo občutljivi za njegovo željo.

Za histeričarko je značilno, da občuti svojo pozicijo v odnosu do Drugega izrazito podrejeno, počuti se izkoriščeno, oropano užitka – počuti se kot objekt užitka Drugega, njen hlapec. Indentificirana je z mankom v njem, in tega, v razliki s perverznejšem, noče. Ko histeričarka ljubi, ne more prenašati tega, da je zgolj objekt užitka Drugega, zato Drugemu eksplicitno naslavlja zahtevo po ljubezni, da bi ga kastrirala. Tisto, kar histeričarko moti, je, skorajda paradoksnost, da je objekt užitka Drugega. Kajti zanjo je biti objekt užitka Drugega nekaj

nevzdržnega. Da bi to razumeli, zadostuje, da se spomnimo tega, kako smo zgoraj prikazali razcep subjekta kot odgovor na prisotnost užitka (infantilna seksualnost itn.). In če je histerija eden izmed form razcepa subjekta pred užitkom, potem kadarkoli se pred histeričarko najavlja užitek, mora skovati strategijo, kako ga obiti. Da bi užitek obšla, hoče biti vzrok želje Drugega in ne objekt užitka. Kaj to pomeni? Biti vzrok želje pomeni biti manko, praznina, ki žene samo željo (želja je namreč v psihoanalizi opredeljena kot nezadovoljiva zato, ker v njej vztraja praznina, ki je porajala samo željo in ki s tem, da vztraja v želji, naznanja, da ne obstaja objekt zadovoljitve želje). Ne zadovolji se s tem, da bi bila naključni objekt, ki je lahko zamenjan z nekim drugim objektom, marveč hoče biti paradigma objektne izbire Drugega. Če vprašamo histeričarko, kaj si želi, bo vedno odgovorila, da ne ve, saj biti objekt razlog želje, ne pomeni biti neki konkretni objekt, marveč sama praznina kot objekt, ki, kot že rečeno, sploh privleče željo na plano. Lacanovsko ime za objekt razloga želje, ki je praznina kot objekt, je seveda objekt a.

Tukaj je pravo mesto, da spregovorimo o ponižanju v ljubezenskem razmerju histeričarke, kar bo vrglo nekaj luči na koncept objekta razloga želje. Čeprav histeričarka, kot smo rekli poprej, ne more sprejeti dejstva, da je objekt užitka Drugega, pa vselej zahaja v posteljo. Če nekdo nečesa noče, potem pač če to stori, je pred sodiščem svojega jaza ponižan, zlasti če je ponosen in to histerična oseba je. Vendar pa gre za vprašanje: Ali je histeričarka v postelji poleg svojega telesa? Colette Soler npr. pravi: "Histeričarka je nekdo, ki je zmeraj odsoten v pravem trenutku, ki zmeraj izneveri partnerja. To ne pomeni, da je histeričarka fizično odsotna. Lahko je prisotna fizično, toda ne subjektivno. Ko vidite, da ima ženska resno razmerje z nekom, iz tega ni treba že sklepati, da ni histeričarka; morda, ko je v postelji (in ponavadi je problem v spolnem razmerju), je fizično v njej, toda v svojih mislih, v svoji subjektivni poziciji, sanja o drugem partnerju ali o tem, da ni ona tista, ki je v postelji, pač pa neka druga ženska ali moški. S tem, ko svojo željo ohranja nezadovoljeno, *histerični subjekt odkloni, da bi bil užitek Drugega*. Ko govorimo o ohranjanju nezadovoljene želje, nam mora biti jasno, da *gre za strategijo glede užitka*." (Soller, 1997, str. 29) S tem ko se histeričarka izbriše kot objekt užitka Drugega, želi v njem narediti vidno praznino (skozi katero vznikne označevalec zaprečenega Drugega), tako dejansko ni ona tista, ki je ponižana, ko je šla v posteljo kljub temu, da tega noče, marveč je Drugi, ki se je zapletel v njeno strategijo, tisti, ki je zares ponižan oz. vsaj na to meri nezavedna strategija histeričarke. Zakaj je Drugi ponižan? V očeh histeričarke je Drugi nekdo, ki uživa na njen račun, in ona tega ne prenese, če pa iz Drugega naredi želečega Drugega, potem ga privira ravno za užitek, ga kastrira.

Poglejmo sedaj obsesivca. Vse, kar smo razvili glede simbolnega univerzuma, v katerega je vpleten subjekt, se ponovi tudi na obsesivčevi subjektivni poziciji, ki se bo razvila s svojevrstnim odnosom do objekta a. Medtem ko histerično ljubezen izpostavili pomen tega, da se noče zreducirati na objekt užitka, tako da skozi različne strategije naslavlja na Drugega zahtevo, naj jo ljubi, pa obsesivec od Drugega ne zahteva povračila za njegovo ljubezen, celo nasprotno, njegova strategija je osredinjena okrog izogibanja pred ljubeznijo Drugega. Medtem ko se histeričarka počuti oropano za užitek, pa je obsesivec zafrustriran, ker misli, da ljubljeni osebi nikdar ne daje dovolj užitka in če se sam znajde blizu užitka, se takoj potegne vstran, ker ga preganja misel, da si pač tega užitka ne zasluži. Na strani histerije imamo obtoževanje, na strani obsesije pa krivdo, ki služita kot načina ogibanja užitka. Obsesivčeva strategija naredi iz njega popolnega hlapca.

Na tej točki se nemara zdi, kot da obsesivec sploh nima želje, kar je seveda velika napaka. Tudi obsesivec ima željo, ki je želja Drugega. Vendar kaj pomeni, da je subjektova želja želja Drugega? Nič drugega kot to, da je subjektova želja, želja, s katero se ukvarja psihoanaliza, nezavedna želja. Histeričarkine fantazije, da je v postelji z drugim moškim, so ji docela transparentne, zavedne, ni pa zavedno to, da si želi s tem drugemu odtujiti užitek, za katerega se čuti oropano. Če bi to željo zaslutila sama, zunaj psihoanalitičnega zdravljenja, bi verjetno postala frigidna. Obsesivec seveda ima željo, ki pa je artikulirana nezavedno kot: "nočem razkriti svoje želje, zato se bom obnašal tako, kot da je nimam".

Pozicija obsesivne ljubezni je zelo podobna poziciji, ki smo jo razvijali glede idolatrije, ki pa se razlikuje v ključni točki: ko idol spregovori v jeziku nemogočih zahtev, slednji spuhti v zrak, se sesuje in kaj hitro je zamenjaj za drugega, ko pa ljubljena oseba v obsesivni ljubezni zahteva od ljubimca nekaj, pa naj bo to nekaj nemogočega, celo smrt, bo ljubimec to brez omahovanja storil. Pojem obsesivne ljubezni se najbolj približa pojmu "prave ljubezni", kot ga razumemo v vsakdanjem življenju, tj. v obliki absolutne predanosti, brez tako imenovanega nezavednega egoizma. Vendar tudi obsesivna ljubezen ima svojo nezavedno strategijo, ki pa ni egoistična v vsakdanjem pomenu besede.

Najbolj eksemplarično personificirana obsesivna ljubezen se nahaja v liku viteškega pesnika, te osrednje figure srednjeveškega romana. Vitez je ilustriran kot nadvse pogumna oseba, pripravljena opraviti kakršnokoli nalogo, ki bi mu jo naložila ljubljena dama. Vendar čeprav se zdi, da bi naredil vse, kar mu ljubljena dama zaukaže, pa vendar ne bi nikdar prišel na sestanek, na štiri oči, z njo, v njen stolpič. Raje bi se na poti k njej zapletel v še kakšno nekajletno vojno, ki bi mu dala dovolj navdiha, da bi o svoji ljubljeni spesnil še kakšno pesem. Tukaj zopet trčimo na nezavedno željo. Na tukajšnjem mestu je slednja kriva za

to, da se subjekt zaplete v nekajletno vojno, namesto da bi šel na sestanek s svojo damo. Svoj zaplet v vojno, ki je v celoti zrežiran v nezavednem, obsesivec občuti kot neizprosno nujnost usode. Vsa ta strategija se izvaja v imenu tega, da se ne bi soočil z objektom a v Drugem. Freudovska nezavedna želja tako ni npr. želja po nevemkakšnem obscenem razvratu z partnerjem, marveč sam način kombinacije in strukturacije koordinat, ki subjekt prisilijo k zgrešenemu srečanju s partnerjem. Torej je nezavedno viteškega pesnika le mehanizem vzrokov in posledic, ki so ga zapletli v vojno, kateri je preprečila soočenje z damo. Ključen je naš uvid v to, da je obsesivni subjekt imaginarno zaslepljen s tem, da verjame, da mu sam ustroj veselja preprečuje stik z damo, čeprav si sam njegov nezavedni subjekt meče polena pod noge, česar jaz, ki je ujet v imaginarno sfero, ne uvidi.

Tako imamo sedaj še enkrat priložnost, da prikažemo antagonistično naravo objekta a. Objekt a, kot že rečeno, ni neka pozitivna entiteta (npr. miza), marveč pomeni dvoje: je objekt, razlog želje, kolikor uteleša prav nemogoči objekt želje, ki bi jo zadovoljil. Zato ima v prvem pomenu negativen predznak. Želja s tem, ko se nikdar ne zadovolji, nenehno ponavlja svoje prizadevanje za dosego zadovoljitve (je pač Sizif, ki nenehno in neutrudno vali kamen na vrh hriba tik zatem, ko je spolzel nazaj dol). Tako si lahko predstavljamo, da želja, pri njenem gibanju do objekta zadovoljitve opiše neko krožno pot. Začne od izhodišča, nadaljuje do objekta, ki se nato izkaže za nepravlega, in nato nazaj na izhodišče, potem pa se gibanje zopet ponovi. Ko objekt izpade kot nepravi, ostane samo to mesto, ki ga želja zaznamuje s svojim gibanjem. To mesto pa je praznina, kot objekt razlog želje, ki vznikne po gibanju želje ob vsakem poiskusu z novim objektom, ki naj bi jo zadovoljil. Drugi pomen objekta a je pozitiven. Če je objekt a pač prazno mesto, ponudi prostor za projekcijo subjektu. Subjekt, ki je objekt a napolnil s pomenom, imamo za imaginarno zaslepljenega. In histeričarka ter obsesivec to ravno sta, saj jima prav njun imaginarni univerzum preprečuje, da bi se realizirala v simbolnem in tako prekoračila simptomatičnost njunega življenja ...

Če se je torej histeričarka poigravala z objektom a, tako da ga je odtujila od Drugega, potem obsesivec dela na tem, da ga izloči iz svojega lastnega pogleda, drži ga v Drugem, ne pusti, da bi se od njega razločil. Objekt želje se nam torej ne prikazuje kot enoznačna entiteta, marveč entiteta, ki v sebi vsebuje tudi lastno nasprotje. Tako je objekt a v primeru histeričarke nekaj, kar jo privlači (fetiš), za obsesivca pa nekaj, kar ga odbija (objekt fobije). Zasičenost objekta a z imaginarnim pomenom postane razvidna, ko uvidimo, da zadostuje le minimalen premik perspektive, in že se bleščeči objekt fetiša spremeni v gnusni objekt fobije. Vsakdo namreč pozna situacijo iz seksualnega izkustva, kako je

izvorno neki del partnerjevega telesa predstavljal draž in v naslednjem trenutku, ko se je npr. minimalno spremenila svetloba ali pa je partner naredil minimalno kretnjo, že se je dražeči objekt spremenil v gnus.

Vemo, da se moramo za koncept objekta a zahvaliti Platonu, ki je ustvaril mojstrovino z imenom Simpozij. V Simpoziju je Lacan na tem, kar Alkibiad imenuje agalma (ki pomeni v stari grščini božji kip, predvsem neko veliko dragocenost), razpoznal objekt a. Alkibiad v Simpoziju, tako kot Antigona v istoimenski Sofoklovi drami, je personifikacija čiste želje, zato lahko, če ga analiziramo, v njem najdemo tako poteze histeričarke kakor poteze obsesivca. Nad vse si prizadeva hkrati za to, da bi Sokrata degradiral s tem, da pokaže, kako je Sokrat zgolj šatulja, ovoj, v katerem se skriva tisto več od njega, česar si Alkibiad želi onstran Sokrata. Kar predstavlja njegovo histerično stran. Sočasno pa Sokrata idealizira, ko izpostavlja izrednost tega, da je ravno v njem, v Sokratu, ta izvrstni objekt, kar seveda predstavlja obsesivno stran. Tako vidimo, da so že stari razpoznali dvoumno naravo objekta želje.

Paradoks Alkibiadovega govora je v tem, da je tako histeričen kot obsesiven; najprej privilegira tisto več od Sokrata, kar ni Sokrat sam, in nato privilegira samega Sokrata, kar ga naredi za nekoga, ki ni po naključju posedovalec sublimnega objekta. Skorajda vsaka zaljubljena oseba pravi, da če bi objekt želje posedoval nekdo drug, ki ni sama ljubljena oseba, bi se na tem drugem objekt želje dezintegriral. Torej se zaljubljeni subjekt zaljubi v partnerjevo značilno potezo, ki slednjega loči od drugih. In če naleti na osebo, ki ima identično potezo kot ljubljene partner, se mu druga oseba, ki je videti kot nekakšen slabo uspeli duplikat, dobesedno zagnusi ali pa do njega začuti sovraštvo, ker je ljubljene partnerja oropala tistega, kar ga dela izrednega.

Vendar obstaja tudi nasprotna možnost. Obstajajo subjekti, ki se lahko zaljubijo le, če na partnerju opazijo neko značilno potezo, ki združuje vse partnerje (npr. volčji človek iz Freudove analize se je lahko zaljubil le, če je partnerko videl v klečečem položaju, ali pa tudi primer pregovornega človeka, ki se ne more upreti skušnjavi, ko vidi natančno določen tip ženske, čeprav je sam vpleten v srečno razmerje z drugo žensko). Prvi tip zaljubljenosti torej postavi večjo težo na partnerja, katerega lahko mislimo kot kraj, ki je vreden tega, da se vanj naseli objekt želje, drugi tip pa prestavi težo na sam objekt želje, tako da je partner dejansko degradiran na naključnega nosilca tega objekta.

Vendar ne glede na to, kaj subjekt izpove o svojem stanju zaljubljenosti, želja, kot jo razpoznavamo v psihoanalitičnem izkustvu, v odnosu do svojega objekta, pomeni spoj obeh pravkar opisanih situacij. Objekt želje je hkrati neki izredni objekt, ki vznikne v natančno določeni osebi, in hkrati neki objekt, ki metoniomično drsi od partnerja do partnerja. Točneje rečeno; z analizo izrednega objekta

ta, ki vznikne iz partnerja, lahko izluščimo objekt oz. jedro objekta, ki se vrača pri vsaki izbiri partnerja in je tako le izpostavljen metonimičnim spremembam.

Medtem ko smo pri obsesivcu prišli do pojma ljubezni, ki najbolj usreza vsakdanji ideji popolne ljubezni, z vsem sublimiranjem, ki rezultira v vzpostavljanju želje kot nezadovoljive, potem perverzija ustreza prav temu nasprotju. Ali pa tudi, medtem ko tako histeričarka kot obsesivec delata na tem, da Drugemu ne pustita do užitka, pa perverznej ponudi samega sebe kot objekt užitka Drugega. Pri perverziji je ključno to, da se perverznej naredi za instrument užitka Drugega. Perverznej je reflektiran človek in tudi sam se ima za takšnega. J. A. Miller npr. pravi, da perverznej, navadno moški homoseksualci, sami sebe okarakterizirajo kot najbolj dojemljive paciente. Po svoje je to res, najprej so se morali sprijazniti s tem, da je Drugi manjkal, kar je velik korak, nato pa so si zadali, da bodo temu naredili konec. To storijo tako, da se identificirajo z objektom a (v tem najdejo zadovoljstvo v nasprotju s histeričarkami), ki manjka Drugemu, kar poudarja funkcijo imaginizacije objekta a. Perverznej se samega sebe naredi za falos, ta imaginarni objekt, ki manjka Drugemu. Npr. sadist, ko pretepa svojo žrtev, je popolnoma instrumentaliziran, njegovo telo je v funkciji Drugega. Pri svojem opravilu je vedno kar se da natančen, vse izpelje ob natančnem upoštevanju pravil, da bi mu odstopanje od norme ne dajalo preveč osebnega užitka, kajti kot rečeno, svoj užitek najde tako, da ga ravno daje Drugemu. Ali pa primer eksibicionista, ko slednji razkazuje svoj penis v erekciji, tega ne počne zato, ker ga slednje vzburja, kajti on je že vzburljen, vzburiti hoče Drugega, v pogledu Drugega išče erekcijo, falos, ki bi ga prikazal kot zapolnjenega Drugega: "Perverzija tako dodaja ponovno pridobitev ϕ , ki pa ni videti posebej izvirna, razen če ne zanima Drugega kot takega na čisto poseben način." (Lacan, 1994a, str. 299)

MEJA LJUBEZNI

Ljubezen se nam je prikazala v slabi luči, zgolj kot strategija obvladovanja manka v Drugem, prevara za namen preprečevanja, da bi Drugi užival. Ali je za ljubezen nujna imaginarna zaslepitev glede objekta a ali pa obstaja kakšna druga formulacija ljubezni, ki prikaže ljubezen kot uspelo, bomo skušali nakazati v spodnjih izvajanjih.

Do sedaj smo preučevali ljubezen, kakor se artikulira, če izhajamo iz pozicije zaljubljenega subjekta, in smo se tako omejili na opazovanje objekta njegove želje. Obstaja pa še nekaj, kar je tudi na strani zaljubljene osebe in sliši na ime izkaz ljubezni, kar pa ne more biti zvedeno na kakšno nezavedno ekonomizirajočo strategijo.

Razlog ljubezenske prevare je v vozlu, ki ga splete imaginarno okrog objekta a, ki je kot element simbolnega docela prazen, kajti glede na njegovo naravo ima označevalno funkcijo. Spomnimo se, da smo temu objektu opredelili naravo neke praznine, ki jo subjekt skuša zapolniti s pomenom. Strukturalno gledano, imamo dva manka, manko v Drugem in objekt a kot manko. Subjekt s tem, ko z imaginarnim pomenom zapolni praznino objekta a, kot že rečeno, ustvarja Drugega po lastnih merilih, krpa njegovo mankovost itn. Ljubezensko razmerje, ki se konstituira po tej matrici, spregleda realno partnerja. Ali drugače: moččnosti partnerja ne vzame nase in ga ljubi zato kar je, ampak moččnost izključi iz vidnega polja ali pa ga priredi (sublimira), tako da postane znosen. Če je "prava" ljubezen takšna, da subjekt partnerja ljubi za to, kar je, potem ga mora ljubiti prav zaradi njegovih partikularnih, motečih elementov, kajti ti ga delajo edinstvenega na način, ki ni odvisen od imaginarnih vnosov subjekta.

Medtem ko je Lacan rekel, da pomeni ljubiti dati tisto, česar nimaš, pa mi trdimo isto iz nasprotne pozicije: ljubiti pomeni sprejeti tisto, česar partner nima. In prav to, česar partner nima, materializirajo njegovi moteči elementi. To pomeni sprejeti njegovo kastriranost, njegovo nepremostljivo mankovost. Kar nadalje pomeni sprejeti strukturno praznost objekta a, prekoračitev slehernega zapolnjevanja slednjega z imaginarnim pomenom.

Tudi ko subjekt uvidi to resnico, se bo njegova patološka narava uklonila imaginarnemu pritisku opomenjanja praznine objekta a in ko bo to storil, to še ne pomeni, da bo izdal ljubezen. Dokler bo po vsaki imaginarni zaslepljenosti prehajal v stanje razsvetljenja, ki mu omogoči uvideti strukturo njegovega početja, in bo po tem uvidu vedno znova ponovil stavek "ljubim te prav prek tistega, kar me v tebi moti," bo ostal zvest ljubimec. Zato trdimo, da je "prava" ljubezen naporno delo in ne stanje v potopljenosti v ugodje, ko smo ga dosegli.

LITERATURA

- LACAN, J. (1994a): "Subverzija subjekta in dialektika želje v freudovskem nezavednem", v: Božovič M. in Žižek S. (urednika): Spisi, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana,
- LACAN, J. (1994b): "Zrcalni stadij kot oblikovalec funkcije jaza", v: Božovič M. in Žižek S. (urednika): Spisi, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana,
- MILLER, J. A. (1996): "An introduction to Seminars I and II, Lacan's orientation prior to 1953", v: Feldstein R., Fink B. in Jaanus M. (uredniki): Reading Seminars I and II, State University of New York, New York,
- MILLER, J. A. (2001): "Labirinti ljubezni", v: Zupančič A. (urednica): O nekem drugem Lacanu, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta, Ljubljana,
- SOLLER, C. (1997): "Kako ona uživa", Problemi 1/2, letnik 1997, Ljubljana.